

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14174590>

TALABALARGA INGLIZ TILINI O‘QITISHDA MOTIVATSIYANI SHAKLLANTIRISH MASALALARI

Nazarova Charos Danaboy qizi

Annotatsiya. Ushbu maqolada turli bilim darajasidagi talabalarni ingliz tiliga o‘qitishda motivatsiyani o‘rni va ahamiyati haqida hamda o‘qituvchini talabalar motivatsiyasini uyg‘otishi til o‘rganuvchilar uchun dars jarayonida o‘rganilayotgan mavzuga qiziqtirishning eng mahsuldor usullaridan biri ekanligi borasida fikrlar yuritiladi.

Kalit so‘zlar: motiv, omil, ichki va tashqi motivatsiya, integratsiya, psixologik jarayon, autentik, o‘quv motivatsiyasi.

KIRISH

Ta’lim jarayonida guruhlarda Multi – Level turli bilim darajasidagi talabalarni mavjudligi chet tillarni o‘qitish jarayonida ularga yangi mavzuni o‘zlashtirishda bir qancha qiyinchiliklarni yuzaga keltirishi o‘qituvchilar tomonidan kuzatilgandir. Bilim darajasidagi nomutanosib farq nafaqat talabalarni mashg‘ulot davomida bilimni rivojlanishiga yoki mustaqil izlanishlariga, balki chet tillarni o‘rganishlariga bo‘lgan ishtiyoqlarini so‘nishiga ham ta’sir qilishi mumkin. Bunday qiyin vaziyatdan chiqish yoki dars jarayonida turli bilim darajadagi talabalarni diqqatini o‘rganilayotgan mavzuga qaratish uchun o‘qituvchi tomonidan qo‘llanilgan strategiyalar orasida motivatsiyaning ham o‘rni mavjud bo‘lib, u qiziqtirishning eng muhim omillardan biri xisoblanadi va talabalarni faollikka, yaratuvchanlikka undovchi kuch bo‘lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

C.L.Rubinshteyn «Motivatsiya bu dunyo tomonidan inson xatti-harakatlarining sub'ektiv belgilanishi, uni aks ettirish jarayonidir» deya ta'rif berib [1], aynan qiziqishni esa motivdir deb ko'rsatadi o'zining «Основы общей психологии» kitobida. Qiziqish bu motiv bo'lib, emotsional qiziqish jarayonida yuzaga keladi deydi. Ushbu ta'rifdan kelib chiqib shuni aytishimiz mumkinki, shaxs o'zining ichki dunyosi orqali haqiqatni singdiradi, uni motivatsiya orqali aks ettiradi. Ye.V.Sidorenko motivatsiyani «inson xatti-harakatini yo'naltirib va jonlantirib turuvchi omillar majmuasidir, aniq bir insonning motivlar tizimidir va boshqa insonni ishga soluvchi harakatlar tizimidir» deya baholaydi [3].

TADVIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Motivatsiya (lot. movere) so'zdan olingan bo'lib, harakatlanish uchun turtki degan ma'noni anglatadi. Bu insonning xulq-atvorini boshqaradigan, uning yo'nalishi talabalarining faolligi va barqarorligini belgilaydigan psixofiziologik jarayondir. Bunda tana ham, ruhiyat ham ishtirok etishi shart bo'lib, insonning o'z ehtiyojlarini faol qondirish holatidir. Motiv esa, inson faoliyatida muayyan maqsadni bajarishga sabab bo'luvchi omil yoki vajdir. Motiv shaxsni harakatga va faoliyatga undovchi, ehtiyojning yuksak shakli sifatida namoyon bo'luvchi ichki turtkidir. Psixologiya fanining nazariyotchilari motivatsiyani ikki turga, ya'ni ichki va tashqi motivatsiyaga ajratishadi. Bu termini yorqinroq ifoda etish uchun biz oddiy misol bilan tushuntirishga harakat qilamiz [1]:

- ichki motivatsiya bu talaba biron bir ishni shunchaki yoqqanligi uchun bajarishidir.

- tashqi motivatsiya esa talaba shu ishdan biror manfaat topib bajarganda yuzaga keladi.

Masalan: talabaning ingliz tilidagi o'zi qiziqqan matnni shunchaki yoqqanligi uchun tarjima qilishi bu ichki motivatsiyadir. Xuddi shu matnni yaxshi baho olishi uchun yoki ikki baho olmasligi uchun majburan tarjima qilishi esa tashqi motivatsiyadir. Demak, ichki motivatsiya yuzaga kelgan vaqt talaba butun g'ayrat va

shijoatini, bilimini, qiziqishini ishga solib bajargan faoliyati tushunilsa, tashqi motivatsiya o'zining passivligi bilan xarakterlanadi.

Ba'zan ayrim o'qituvchilarning xatosini ularning ta'lim jarayonida faqatgina tashqi motivatsiyaga suyanib qolishida ko'ramiz. Turli sovg'alar, mukofotlar, maqtoov yorliqlari va ba'zan jarima, qattiq tanbeh, hatto jismoniy choralar ko'rinishidagi jazolar ostida dars jarayonini tashkil qilishini kuzatamiz. Psixologlarning ta'kidlashlaricha, o'qituvchi bunday xatti-harakatlari orqali ichki motivatsiyasi bor o'quvchining aynan ana shu ichki motivatsiyasini yo'qolishiga sabab bo'ladi. Tashqi motivatsiyaga urg'u berilgan darslarda talaba mavzuga oid ma'lumotni emas unga berilgan mukofot yoki jazoni eslab qolishi muqarrardir. Bundan tashqari mukofot yoki jazo vaqt o'tishi bilan o'z ta'sirini yo'qotadi yoki talabalarda motivatsiyani saqlab qolish uchun mukofot va jazolarni darajasini tobora oshirib borishga to'g'ri keladi. Natijada talaba tomonidan mukofot yoki jazo qo'llanilmaganda motivatsiya butunlay yo'qoladi. Shu sababli dars jarayonidagi asosiy e'tibor jazo va mukofotlarga yoki baho va imtihonlarga emas fanning o'ziga qaratilishini talab qilinadi.

Tashqi motivatsiyaning ham o'ziga xos o'rni bo'lib, talabalarda ma'lum bir vaqtda turtkiga sabab bo'ladi. Ayniqsa bu hali talabalarda xar ikki tashqi va ichki motivatsiyani shakllanmagan dastlabki davrlarda qo'l keladi. Biz qanchalik ichki motivatsiyani rivojlantirishga harakat qilsak, tashqi motivatsiyaga qaramlilik shuncha kamayadi. Ichki motivatsiyani rivojlantirishning asosiy sharti mavjud bo'lib, bu o'qituvchi tomonidan ham, talaba tomonidan ham ixtiyoriy ravishda amalga oshirilishi kerak, majburiy tarzda emas. Ba'zan dars jarayonida talabalarda ichki motivatsiyani kamligini kuzatamiz. Ichki motivatsiyaning kamligi shundaki, o'qituvchi tomonidan ular qo'llab quvvatlanmaganda yoki rag'batlantirilmaganda namoyon bo'ladi. Bu ishni amalga oshirish uchun o'qituvchidan maxsus yondashuvlarga asoslangan strategiyalarni ishlab chiqishlarini talab qiladi. Lekin odatda inson o'rganishga bo'lgan tabiiy ichki motivatsiyasiga egadir. Faqat ana shu motivatsiyani dars mazmunini boyitishga, talabalarning ichki kechinmalarini va qiziqishlarini hisobga olish orqaligina uyg'otilsa bas. Chunki ichki motivatsiyaga ega talabalar yaxshiroq natijalar

ko'rsatishadi, dars mavzusini o'zlashtirishlari osonroq kechadi va eng asosiysi ichki motivatsiya uzoqroq saqlanib qoladi.

Matnlar bilan ishlash asnosida talabalarda muvaffaqiyat hisini his qiladigan vaziyatlarni yaratish mumkin. Muvaffaqiyat hisi talabalarni rag'batlantirishning katta omili bo'lib, bu talabalarni o'zidan qoniqish va o'zini ijobiy baholashga yordam beradi. Maqtov talabalarining o'ziga bo'lgan ishonchini, malakasini va o'z-o'zini hurmat qilish hisini rivojlantiradi. Biroq, qo'pollik bilan talabalarni xatolarini hammani oldida to'g'rilash talabalarda o'ziga bo'lgan ishonchni susaytiradi. Shuning uchun o'qituvchi talabaning ishini yaxshi tomonlarini ko'rsatib, uning xato va kamchiliklarini aniq dalillar bilan izohlab berishi lozim.

XULOSA VA MUNOZARA

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz joizki turli bilim darajasidagi talabalarni o'qitishda sohaga doir matnlar, mashqlar, texnika va usullardan foydalanish ularning motivatsiyani oshishiga xizmat qiladi. Lekin talabalarining motivatsiyasini uyg'otishda o'qituvchi tomonidan darsni to'g'ri tashkillashtirish maqsadga muvofiqdir. Bilim darajasi xar xil bo'lgan talabalarni qiziqishini saqlab qolish yoki til o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshirish o'qituvchining zimmasida ekanligi yana bir karra isbotlandi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Gardner R.C (2011). Integrative Motivation and second language acquisition. In Z. Dornyei & R.Schmidt (Eds.), Motivation and second language learning. pp. 1-20. Honolulu, HI: University of Hawaii Press.
2. S.L. Rubinshteyn. Umumiy psixologiya asoslari. – SP b: Piter 2018. P.526-527
3. Sidorenko E.V. Motivatsion trening - M.: Rech, 2015. S. 240
4. Noemi Ollero Ramirez. The Influence of Motivation in the Foreign Language Learning Process. [http://dx.doi.org/10.6035/ ForumRecerca.2014.19.44.№19/2014.pp.695-707](http://dx.doi.org/10.6035/ForumRecerca.2014.19.44.№19/2014.pp.695-707)